

Fildişi Sahili'nde İslâmiyet ve Mâlikî Mezhebi

 MADOU DIARRA ^a

Öz: Batı Afrika bölgesinde erken dönemde büyüyüp gelişen birçok önemli İslâmî imparatorluk vardır. Pek çoklarının bilmediği bir husus ise Afrika kıtasının batı bölgesindeki İslâm'ın bu bölgenin kültürü üzerinde açık bir etkisi olduğudur. İslâm, miladi 8. yüzyılda Fildişi Sahili'ne Mâlikî mezhebiyle birlikte girdi. İslâm toprakları, özellikle putperest Ana Krallığı'nın MS 1076 yılında düşmesinden sonra sürekli olarak genişlemeye başladı. İster Arap ister Afrika'nın yerlilerinden olsun davetçiler, Fildişi Sahili'ndeki İslâm medeniyetinin parlamasına yardımcı olmuş nedenlerden biri sayılır. Bu davetçiler İslâm dininin temellerine ve yüce ilkelerine aşina olmaları için insanları İslâm'a çağırıyor, onlara din işlerini öğretiyordu. Böylece bu davetçiler halkın takdirini kazandı. Nitekim çok saygı gösterilen Mâlikî fakihî olan bu hocaları karşılamak için pek çok köyde bir köy odası vardı. Genellikle o dönemde eğitim Kur'ân-ı Kerîm tilaveti ve ezberi, Mâlikî mezhebine ilişkin ibadet ve akaidin öğretilmesiyle sınırlıydı. Bu eğitim gruplar hâlinde (geleneksel okullar) oluyordu. Bu gruplar cami ve mescitlere bağlı olarak Fildişi Sahili'ndeki şehir ve köylerin çoğunda yaygındı. Eğitim metotları, miladi 11/hicri 5. yüzyıldan beri Kuzey Afrika ile Batı Afrika'yı birbirine bağlayan kültürel bağ ve ilişkiler sonucu Mağrip metoduydu. Bu Mağrip metodunun işaretleri üslup, yazı ve hatta açıkça görülmektedir. Genelde Batı Afrika'da, özelde ise Fildişi Sahili'ndeki İslâm eğitimi halk ve idare tarafından büyük bir itibar gördü. Zira ilim talebesine toplumda yüksek bir konum veren şeyler göz önüne alındığında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemesinden sonra Mâlikî mezhebini iyice kavraması, akideye yerleştirmesi, dinî temellere güçlü bir şekilde bağlı olması ve yöneticilerin takdirini ve halkın da teveccühünü kazanacağı şeylere sahip olması vardır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Afrika, Fildişi Sahili, Mâlikî mezhebi, Kur'ân.

^a Ankara Üniversitesi, SBE, Temel İslam Bilimleri Programı
zamzamy12@yahoo.fr

Islam and the Maliki Sect in Ivory Coast

Abstract: Many important Islamic empires grew and flourished in the West Africa region in the early periods. One thing that many do not know is that Islam in the western region of the African continent has a clear influence on the culture of this region. Islam entered the Ivory Coast in the 8th century, with the Maliki sect. The Islamic lands began to expand continuously, especially after the pagan Mother Kingdom fell in 1076 AD. Inviters, whether Arab or Indigenous Africans, are considered to be one of the reasons that helped shine the Islamic civilization in the Ivory Coast. These inviters invited people to Islam so that they were familiar with the basics and supreme principles of the religion of Islam, by doing such, they received the appreciation of the people. Indeed, there was a village room in many villages to welcome these teachers, who were highly respected Maliki scholars. Generally, education at that time was limited to teaching Quran recitation and memorization, prayers/worship and aqidah (creed) about the Maliki sect. These educations would be in groups (traditional schools). These groups being linked to the mosques and masjids were widespread in most of the cities and villages on the Ivory Coast. The methods of education were the Maghreb (West) method as a result of cultural ties and relationships that linked North Africa and West Africa since the 5th century AH/11th century AD. Signs of the Maghreb (West) method can be clearly seen in methods, writings and calligraphy. The education of Islam in West Africa in general, and in the Ivory Coast in particular, was highly appreciated by the public and administration. Given the things that gave students a high position in the society, after memorizing the Quran, understanding the Maliki sect well, setting the aqidah (creed), a strong commitment to religious foundations, a strong commitment to religion, and possessing what the rulers appreciate and the public favor are in store for these students.

Keywords: Islam, West Africa, Ivory Coast, Maliki sect, Quran.

Giriş

Afrika'daki insanlar, sıkıntılı ve zor hayat şartları altında yaşam mücadelelerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Buradaki insanlar, 20. yüzyılın küreselleşen dünyasında sömürülmüş ve hâlâ sömürülmeye devam edilen, insanlık dışı muameleler yapılan, dünyanın gözü önünde yok edilmeye çalışılan bir coğrafyada yaşamalarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Yaşam standartları çok düşük olan Afrikalılar, kimileri balta girmemiş karanlık ormanlarda, kimileriye suyun olmadığı kurak ve ıssız çöllerde kimileriye taşlık coğrafyalarda yaşarlar.

Bulaşıcı hastalıklar, kabileler arasındaki bitmez tükenmez kan davaları ve vahşilik gibi etkenlerden dolayı her gün ölen insan sayısındaki artış, bölgedeki insanların sürekli bir ölüm korkusu ile yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Buradaki insanlar, kendilerine vakit tanımaksızın saldıran ve nefes almalarına bile fırsat vermeyen bu ölümcül hastalıklara karşı nasıl bir mücadele vereceklerini bilmiyorlar. Bu bilmeme ve çaresizlik, sonunda onları bilim ve akıldan uzak yollara sevk etmiştir. Bu yolların başında büyücülük, sihirbazlık gelmektedir. Onların bu uğraşlarının sonucunda sihir, büyü ve büyücülük onları ihata etmiş böylece bilinçsizce puta tapmaya başladılar. Daha sonraki dönemlerde kendi gelenek ve göreneklerinden daha iyi ve daha üstün bir kültürle tanıştılar ki o da İslâm kültürüdür. Allah'a iman edip O'nun göndermiş olduğu İslâm dinine tâbi oldular. Hz. Peygamber'i de son peygamber ve elçi olarak kabul ettiler.

Böylece "tevhit" ile şüpheye mahal vermeyen gerçek bir tasdik ile hakikat yoluna girdiler. Hayatların her safhasını saran tüm olumsuz korkular kaybolmaya başlamış ve güven içerisinde yaşamaya, İslâm'a sınımsız bağlandılar. Afrikalı Müslümanlar, artık bu dini canları pahasına dahi olsa da korumaya gönül vermişlerdi. Buradaki Müslümanlar, yeni bir nizam öğrenmiş oldukları için, farklı yeteneklerini keşfetmişler ve farklı kapıların kapıları onlar için açılmaya başlamıştı. İşte, genelde Afrikalı insanların, özelde de Fildişi Sahili Müslüman halkın durumu böyle idi.

Peki, Fildişi Sahili Cumhuriyeti nerededir? Semavi dinler gelmeden önceki hâlleri neydi? Dinî gruplar ve İslâm dini nasıl yayıldı? Fildişi Sahili'ne giren Mâlikî mezhebi nasıl gelişti ve nasıl Fildişi'nde istikrar buldu? İşte bu çalışmamızda bütün bu soruların cevabını bulmaya çalışacağız.

Coğrafi Konumu ve Fildişi Sahili Hakkında Tarihî Genel Bakış

Fildişi Sahili Cumhuriyeti, Afrika kıtasının batı kıyısında bulunan Gine Körfezi'nde yer almaktadır. Doğuda Gana, batısında Liberya ve Gine, kuzeyinde Mali ve Burkina Faso, güneyinde Atlantik Okyanusu ile çevrilmiştir. Yüzölçümü 346.333 km'dir.¹

İklimi: Fildişi Sahili, ekvatora yakın bir bölgede yer alması sebebiyle sıcaklık ve nemliliği fazla olan tropikal bir iklime sahiptir. Ülkede baskın olan iki tipik mevsim özelliği mevcuttur. Ülkenin güney kısmında hâkim olan mevsim, biri kurak diğeri yağışlı olmak üzere iki tane mevsim özelliği baskınken kuzey kısımda ise güneye oranla daha az yağmur ve sıcaklığıyla tropikal özelliğin daha az görüldüğü bir iklim özelliği hakimdir.²

Bağımsızlığı: 7 Ağustos 1960'da Fildişi Sahili bağımsız bir cumhuriyet olduğunu dünya kamuoyuna duyurdu. Her ne kadar bağımsız gibi gözükse de, sömürgeci Fransa Devleti ile ekonomik ilişkileri başlığı altında adeta bir koloni bölgesi hâline getirilmek istendi. Ülkeye yapılan onca maddi engellere rağmen belli başlı bazı bölgelerde gözle görülecek büyümeler sağlandı. Bu gelişen yerlere baktığımızda Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin güney sahili yakınlarında bulunan Abidjan ve Yamoussoukro kentleridir. Oldukça kalabalık nüfusa sahip olan bu iki kent, bazı özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Abidjan ekonomi başkenti ve Yamoussoukro siyasi başkenti olarak önemli konumda olduklarını söyleyebiliriz.³

Rejimi: Fildişi Sahili Cumhuriyeti, Ulusal Parlamentosu, cumhurbaşkanı ve yasama organı olan cumhuriyet ile yönetilen bir

¹ Bkz: Komisyon, *Mevsûatu's-Siyâsiyye*, el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, (b.y) 1983, III/70.

² a.g.e., III/70.

³ Bkz: Komisyon, *Mevsûatu'l-Arabiyyetu'l-İlmiyye*, Muessesetu A'meli'l-Mevsûa, XII/12.

ülkedir. Cumhurbaşkanı göreve seçimle gelir. Ulusal Parlamento, 175 üyeden oluşmaktadır. Parlamentoya seçilen üyelerin beş yıllık görev süreleri vardır. Ülkenin Cumhurbaşkanı aynı zamanda ülkenin başbakanı görevini yapmakla beraber üst üste iki dönem seçilme hakkına sahiptir.⁴ Bu başkanlık sistemiyle şimdiye kadar dört başkan görev yapmıştır. Bunlar ise Hovett Poway “Bağımsızlığın Babası” diye anılır, Kuna Bidye, Ruber-Guye, Laurent Gwago ve şu an ki mevcut devlet başkanı da al-Hassan Watara’dır.

Nüfusu: Fildişi Sahili Cumhuriyeti’nin nüfusu tamamen siyah Afrikalılardan oluşmakla beraber 2020 istatistiklerine göre ülkede toplam 26.364.556 nüfus vardır. Ülkedeki nüfus Akan grubu, Cro grubu, Jolla grubu ve Volteg grubu olmak üzere toplam dört kategoriye ayrılmıştır.

Fildişi Sahili Cumhuriyeti resmî dili Fransızca olmasına rağmen ülke genelinde halk arasında altmıştan fazla dil konuşuluyor.⁵

İnançlar: Fildişi Anayasası, laik bir devlet anlayışını öngörür. Fildişi Sahili Cumhuriyeti nüfusunun çoğunluğu dindar insanlardan oluşmaktadır. 2003 istatistiklerine göre Müslümanların sayısı ülke nüfusunun yaklaşık %75 oluştururken, Hristiyanlar ve Latinilerin oluşturduğu nüfus ise %15’tir.⁶

İslâm dininin, Fildişi Sahili’ne gelişiyle birlikte kabile anlayışı yerini İslâm temelli anlayışa bırakmıştır. Bu durumda yeni toplumların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. İslâm hukuku ve adaleti sayesinde bu yeni toplumlar, tarihte varlıklarını kanıtlamış, güçlü İslâm medeniyetleri kuracak kadar uyum ve kardeşlik içerisinde yaşamışlardır. İslâm, bu halkların gidişatını değiştirdi ve nesillerin gurur duyacağı büyük bir kültürel ve sosyal miras bıraktı.⁷ Fildişi Sahili’ndeki İslâm meselesi ve içinde kullanılan Mâlikî okulu doktrininden haberdar olmak için, içindeki dinî gruplarla tanımalı ve İslâm’ın ülkeye giriş tarihini ve onu etkileyen faktörleri gözden geçirmeliyiz. Binaenaleyh âlimlerin 16. yüzyıldan 19. yüz-

⁴ a.g.e., XII/10-12.

⁵ Kônî Abdurrahman, *el-İslâm ve'l-Muslimun fi Sahili'l-Âç*, (b.y) (t.y), s. 1-5.

⁶ Bkz: www.radio-ahbayane.info.

⁷ Konati Arona, *et-Teâyişu'l-İslâm fi Afrikiyye*, (b.y) (t.y), s. 39.

yıla kadar kuzeyde İslâm medeniyeti kurma çabalarını göz önünde tutulmalıdır.

Fildişi Sahili'ndeki Dinî Gruplar

Fildişi Sahili Cumhuriyeti laik bir devlet sayılır. Dinî bağlanam ve uygulamaları nüfus arasında farklılık göstermektedir. Fildişi Sahili'ndeki dinî ve manevi yaşam İslâm, Hristiyanlık ve Putperestlik gibi dinî alanlar arasında bölünmüştür. Buna ateizm de eklenir. Bu çeşitli dinî bağlanmalara etki eden çeşitli faktörler vardır, en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

Doğal faktörler: Birinci bölgelerin sakinleri birçok zorlukla karşılaştı. Bunlar zararlı yaratıklar, güneşin kavurucu sıcaklığı, savunma mekanizmalarının eksikliği, insanın doğal tehlikelere maruz kalması, insan korkusu ve ölmeye mahkûm olması gibi sebeplerle tılsıma sığınıp kötü ruhlardan korunmaya çalıştılar. Bu yüzden tehlikelerden korunmak için, çevrelerindeki ilâh ve sığınak edindiler. Bu durum ise putperestliğe kadar ilerledi.

Ticari faktörler: Bu, Batı Afrika bölgesi sakinlerini Kuzey Afrika halklarıyla ilişkilendiren ticari harekette açıkça görülmektedir. Bu ticaret sistemi "çöl yoluyla ticaret" olarak adlandırıldı. İslâm dini bu yolla bölgeye girdi ve putperestliğin yanında insanlar tarafından benimsenen bir din olmaya başlamıştır. Bu dine mensup kişiler de Müslüman ismini taşıyorlar.

Medeniyet faktörleri: Dünyada, genel olarak da kıtalar arasındaki engelleri yıkmak için dünyayı bir başlangıç noktası olarak kaydeden Coğrafi Keşifler'de açıkça görülmektedir, Ülkede köle ticaretinin kaldırılmasından sonra sömürgecilik baş göstererek Hristiyanlaşma ideolojisini de beraberinde getirdi. Böylece Fildişi Sahili'ndeki dinî grupların sayısı üçe yükseldi.

Putperestlik, Hristiyanlık ve İslâm'ı laiklikle beraber aşağıda ayrıntılı olarak açıklamaya çalışacağız.

Putperestlik Dini: Ülken birçok alanda, sosyal-politik ve ekonomik olarak gelişmesine rağmen, putperestlik hâlâ bazı insanlar arasında revaçta yer almaktadır. Kimi insanların kalbinde doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz yansımaları olması insanların

kültürel, politik ve ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Bu duruma örnek verecek olursak ülkede bazı ileri gelenler, cumhurbaşkanlığı ya da parlamento seçimleri sırasında hükümet tesislerindeki konumlarını kaybetmekten korktukları için putperest rahiplerinin yardımını umuyorlar.⁸

Ateizm: Fildişi Sahili'nde dinsel yaşamın doğasının mantıksal bölünmesi, bizi "ateizmi" Fildişi Sahili'ndeki dindarlığın dördüncü bir bölüm hâline getirmeye zorluyor ve çalışmalar ateistlerin Fildişi Sahili nüfusunun %16'sını oluşturduğunu gösteriyor.⁹

Hristiyanlık Dini

Hristiyanlık, Fildişi Sahili'ne giriş tarihi bakımından ikinci ilâhî din sayılır. Bu durum vatandaşlar arasındaki bağılıkları münasebetiyle 1960'lardan 2011'e kadar ve ülkenin bağımsızlığından bu yana Hristiyanların resmî otorite üzerinde güçlü bir etkisi yaratmasına neden olmuştur. İlk Müslüman cumhurbaşkanı, hükümetin dizginlerini almasıyla, Bay Hasan Watara. Bu özellik, Hristiyanların kendilerini kültürel ve eğitsel olarak organize etmelerini ve daha sonra ülkedeki stratejik yerleri kontrol etmelerini sağladı.¹⁰

Fildişi Sahili'ndeki en önemli Hristiyan mezhepleri Ortodoks, Katolikler ve Protestan olmak üzere üçe bölünmüştür. Ancak, buradaki Hristiyanların çoğu Katolik mezhebine mensuptur. Toplamda Fildişi Sahili ve Fransızca konuşan tüm Batı Afrika ülkeleri için Katolik rahiplerin dinî, siyasi eğitimi için en büyük enstitüye sahip olan tek ülkedir, Fildişi Sahili Cumhuriyeti. Aynı zamanda dünyanın en büyük kilisesinin bulunduğu tek ülkedir. Bu kilise "Bazaylık" barış hanımefendimiz diye bilinmektedir.

İslâm Dini: İslâm, tüm dünyada en yaygın dinlerden biri olmakla beraber, Fildişi Sahili'ne giren ilk ilâhî din ve aynı zamanda içinde en yaygın nüfusa sahip dindir. Bundan dolayı ülke nüfusunun üçte ikisinden (%75) fazlası Müslümanlardan oluşmaktadır.

⁸ Turi Ali Musa, *Eseru'l-İsti'mari'l-Fransi*, (b.y) (t.y), s. 24.

⁹ *Et-Teşi' fi İfrikiyye*, Merkezi Nimai li'l-Buhus, (b.y) 2011, s. 323.

¹⁰ Koni Abdihamid, *el-Muessesetu'l-İslâmiyye ve Devruhe*, el-Meclisu'l-Ale, (b.y) (t.y), s. 13.

İslâmî diğer mezheplerin varlığına rağmen ülkede en çok Mâlikî mezhebi benimsemektedir. İslâm'ın, Fildişi Sahili'ne ne zaman girdiğini ve onun yayılıp gelişmesine katkıda bulunan faktörler şu şekilde ifade edebiliriz:

Fildişi Sahili'ne İslâmiyet'in Girişi Tarihi ve Faktörleri

Fildişi Sahili'nde İslâm'ın Giriş Tarihi

İslâm'ın, Batı Fildişi Sahili'ne girişini tam zamanını belirlemek hâlihazırda imkân dâhilinde değildir. Çünkü yazar ve araştırmacıların bu konuyla ilgili görüşleri birbiriyle çelişmektedir. Ancak araştırmalarımız neticesinde bunun takriben 11. yüzyıla denk geldiğini söylenebiliriz. Bu görüş "Fildişi Sahili Notu"nun yer alan ifadelerine göre "İslâm Fildişi Sahili'nin kuzeydoğusuna Libgi vasıtasıyla 11. yüzyılının ortasında girdi." 'Libgi' kavramı şu anlama gelir: Mandingo kabilesinden Müslüman olanlar, İslâm'ın bölgeye girişi, 11. yüzyılda kuzeydeki Mandingo tüccarlarının gelişile bağlantılıydı. Kabileler arasında iç savaşlardan kaçmak için veya bir kola meyvesi aramak içindir.¹¹

İslâm'ın Fildişi Sahili'ne Girişine Etkili Olan Faktörler

İslâm'ın, Fildişi Sahili Cumhuriyeti'ne girmesine kolaylık sağlayan faktörlerin en önemlileri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Birincisi: Jeo-kültürel faktör: Fildişi Sahili'nin kuzeyi, doğusu ve batısı ile doğuda Bobo Dioulasso toprakları ve batıda Mali ve Gine'nin bazı bölgeleri ile sınırları olması ve iç içe geçmiş olması.

Kültürel alışverişi açık olmaları, bölge sakinleri arasında bir kültür etkilenmesine sebep olmuştur. Hatta Fildişi kuzeyinin sakinleri, bu ülkelerden kalanların bir uzantısıdır. Özellikle Mali tarafından, güvenlik ve ticari ihtiyaç nedeniyle bölgenin kuzeyine yerleştiler. 16. yüzyılın başında, Mali İmparatorluğu gücünü kaybettiğinde, İslâm'ın Mali ve Şanghay'daki Müslümanlar tarafından kurulan hükümdarlıklar, Kuzey Fildişi Sahili'ne sızmasına ortam hazırlamıştır.¹²

¹¹ *El-İslâm ve'l-Muslimun fi Kut Dıfvar*, (b.y) (t.y), s. 50-51.

¹² Abdülkerim Bamba, *Vaki'u'l-İslâmi fi Kut Dıfvar*, Camiatu'l-Karvin, Dıfvar (b.y) 2010, s. 8-9.

İkincisi: Ekonomik Faktör: Bu faktöre gelince iki Afrika ülkesi arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynayan bir diğer etken ise ticari gelişmeydi.

Siyah Afrika: Mali, Gana ve Beyaz Afrika: Fas ve Cezayir, “Çöl yoluyla ticaret” olarak bilinen ve güçlü bir iletişim ağının kurulmasına yol açan bir ticaret yoludur. Bu ticari hareketin ortasında Müslüman tüccarların ortaya çıkışıdır. Çünkü bu tüccarlar davranışlarıyla İslâm'ı temsil etmekteydiler. İslâm'ı insanlara hâl ve hareketleriyle örnek teşkil ediyor yeri geldikçe onlara gösteriyorlardı. Bunların bazıları Arap köklerinden geliyor eğitim ve savunuculuk amacıyla bölge halkıyla beraber yaşamaktaydı.¹³

Üçüncüsü: Güvenlik Faktörü: Güvenlik faktörü, Fildişi Sahili'nde İslâm'a giriş, ülke sakinlerinin kalplerini yatıştırmakta en önemli etkenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bölgeye İslâm'ın girişi, miladi 11.yy.da kabileler arası savaşlardan kaçan Mandingolu tüccarlar ya da kola¹⁴ meyve araştırmacıları tarafından sağlanmıştır.¹⁵

Dördüncüsü: Eğitim-Öğretim Faktörü: İslâm dininin öğretimi ve İslâmî ilimlerin ülkenin dört bir tarafına dağılması, gönüllü Arapların davet -İslâm'ı yaymak- için kıtaya gelmeleriyle mümkün olmuştur. Aynı şekilde Mali, Senegal ve Gine'den gelen heyetlerin davetleri de aynı şekilde etkili olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle farklı sûfî hareketlerin etkileri belirgin bir şekilde görülmüştür. Ülke genelinde etkili olan başlıca tarikatlar; Senegal Meridiyye, Mali Hemeviyye, Libya Senvesiyye ve Mağrip Ticianiyye tarikatları etkili olmuştur. İslâm Fetih Ordusu, Fildişi Sahilli Cumhuriyeti'ne ulaşamadı. Sadece ikna, delil ve güzel bir davet yoluyla, İslâm ahlâkının canlı bir şekilde Müslümanların davetleri ve yaşayışlarıyla vücut bularak İslâmiyet buralara girdi.¹⁶

İslâmiyet, Fildişi Sahili'nde yaşayan insanlar arasında ilk Müslümanların çabaları, güzel ahlâkları ve gayr-i Müslimlere iyi mua-

¹³ a.g.e, s. 10.

¹⁴ Kola, Afrika kıtasında yetişen bir meyve türü anlamına gelir.

¹⁵ *El-İslâm ve'l-Muslimûn fi Kût Difoâr*, (b.y) (t.y), s. 50-51.

¹⁶ *Vâki'u'l-İslâm fi Kût Difoâr*, (b.y) (t.y), s. 10.

mele etmeleriyle yayılmıştır. Böylece İslâm'ın şanı yayıldı, gücü kuvveti arttı. Öyle ki Müslümanlar buralarda İslâm devletini tesis edip coğrafyanın çoğuna hâkim oldular. Davetçi, âlim ve imam yetiştirmek, tevhit davetini hakkıyla yapabilmek ve insanlar arasında, şehirlerde ve köylerde İslâm'ın değerini, öğrenimini gerçekleştirmek için eğitim merkezleri inşa ettiler.

Fildişi Sahili'nde Mâlikî Mezhebi

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi İslâmiyet, Fildişi Sahili Cumhuriyeti'ne Batı Afrika'da Mâlik b. Enes'in mezhebini (Mâlikî mezhebi) benimseyen Mağrip'ten gelen tüccar heyetleri sayesinde girdi. Afrika halkı bu mezhep ile İslâm'a ilgi duymaya başlamasıyla kişiler arasında Mâlikî mezhebinin yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı Mâlikî mezhebi, bölgenin çoğunluğunda söz sahibi ve kabul gören bir mezhep hâline geldi. Verilen fetvalar, İslâmî muhakemeler, özellikle de Mali ve Senegal İmparatorlukları, Kanem Borno yönetimi ve Kuzey Nijerya'da Mücahit Şeyh Osman b. Fûdî tarafından tesis edilen İslâm devleti, hâlihazırda söz konusu mezhebinin usul ve kaideleri ile yönetilmektedir.

Fildişi sahilleri, Batı Afrika'nın bölünmeyen bir parçası konumunda iken, söz konusu mezhebin bu ülkede itibar görmesi, dayanılmış ve Müslümanlar arasında yayılmış olması bedihi bir durumdur.

Bu mezhebin güçlü olması ve bu bölgede kalıcı olmasında çeşitli faktörler etkili olmuştur. Onlardan bazıları şu şekildedir:

- Mezheple çelişecek başka bir mezheplerin olmaması.
- Mezhebin, Afrika tabiatına uyum sağlaması, adet ve gelenekleri ile uyumlu olması.
- Bu bölgeye ulaşan İslâmî eserlerin çoğunluğu Mâlikî mezhebine yönelik olması.
- Fukahanın fûru alanında Mâlikî mezhebi dışında bir çalışması, eserlerinin olmaması.
- Eğitim müfredatındaki terminolojinin Mâlikî mezhebine yönelik olması.

Mâlikî mezhebi, meşhur ve muteber dört büyük mezhebin ikincisi kabul edilmektedir. Ashabı da “*Ehl-i Hadis*” diye bilinir. Bu mezhep Medine’de Mâlik b. Enes ile gelişti. Burada büyüdü daha sonra Hicaz’ın dışında Basra, Mısır, Afrika ülkeleri; Endülüs, Sicilya, uzak Mağrip ülkeleri ve Sudan’a kadar yayıldı.

Mezhebin Gelişimi

Mâlikî mezhebi, Mâlik b. Enes ile hicri 2. asrın başlarında tesis edildi. Mezhebin öğretimi Mâlik b. Enes’ten sonra gelen öğrencisi ile gelişti. Böylece İmam Mâlik’in şanı, şöhreti yayılmış oldu. Öyle ki Abbasi Devleti halifelerinden Mansur, bir gün İmam Mâlik’e, “Vallahi sen insanların en bilgini, en akıllısın. Eğer kabul edersen senin sözlerini (dinî görüşleri) Kur’an gibi yazdırır, onunla hükümler diyerek çeşitli diyarlara gönderirim.” dedi.

Mezhebin Tarihsel Süreci ve Dönemleri

Mâlikî mezhebi, dört Sünnî mezhebin ikincisi gibidir. Mezhep olgunlaşmadan, tamamlanmadan ve kendisine dayanılan sistemli fıkıh mezhebi şeklini almadan, çeşitli tarihî merhalelerden geçti. Bununla beraber Mâlik b. Enes ile hicri 2. asrın başlarında tesis edildi. Mezhebin geçirdiği bu merhaleleri üç ana kısımda mütalaa edebiliriz.¹⁷

Kökeni ve Tesisi: Bu merhale, Mâlikî mezhebinin güvenilen kaidelerinin gelişimini ele alır. Bu, halkın kendisine imameti verdikleri, derslerin başına oturan ve fetva veren, Mâlik b. Enes eliyle olmuştur. Bu durum H. 110. yılında gerçekleşmiştir. İmam Mâlik, mezhebin temel kaidelerini oluşturması, esas ilkelerini kayıt altına alması ve fikhî olarak kendisiyle amel edilen genel yöntemleri belirlemesiyle kendisinden sonra geleceklerin yolunu hazırlamıştır. Bu merhale hicri 3. yy.da nihayetinde bitti. Bu dönemde, İmam Mâlik’in ilim meclisine devam eden öğrencilerinden usul ve fıkıh kaidelerinden aldıkları işaretlerden istifade eden öğrencilerinin öğrencilerinden nice dahi gruplar ortaya çıkmıştır. Bu aldıkları işaretlerle hidayete erdiler. Mâlikî mezhebinde yer alması gereken malumatları derlediler. Örnek olması açısından bu öğrencilerden

¹⁷ Bkz: Ömer Ceydi, *Mebâhis fi'l-Mezhebi'l-Mâlikî*, Mağrip 1993, s. 47.

örnek verecek olursak, bu dönemin son ilim meclisinde yetişen, “*Mebcut*” kitabının sahibi Nâbiğ’ İsmail b. İshak zikretmek yerinde olacaktır. Bu merhalede, İmam Mâlik’ten rivayet edilen ve işitilen şeylerin tümünü temayüz etmiştir. Daha sonra bunlar, itimat edilen musanneflerde bazı öğrencilerin şahsi tahrîcileri ve içtihatlarıyla tertip ve tedvin edilmiştir. Meselelerin genişliği, fûruların çokluğu, icmâî delillerin ve olayların hükmü arasında bağın takdiri, görüş ve yöntemlerdeki ihtilafların ortaya çıkmasıyla ayrılmıştır.

Gelişmesi ve Uygulanması: Bu merhale, fûru fikhın üretilmesi, yeni meseleler hakkındaki içtihatların çıkarılmasını kapsar. Bu dönem hicri 4. yy. başlarında yaklaşık olarak H. 301 yılında başlayıp hicri 6. yy. sonu ile hicri 7. yy. başında yaklaşık olarak H. 600 yılında sona ermiştir.

Bu merhalede 4 ana meselenin öğretilmesi üzerinde duruldu. Bu dönemde fukahâ 4 farklı ana mesele üzerinde durdular. Bu meseleleri çeşitli fûrulara ayırmış ve çözüme kavuşturmuşlardır. Usulü fûru’â tatbik etmişlerdir. Cem ve tertip evresinde, rivayetleri, sözel olarak ifade edilenleri ve görüşleri gözden geçirerek düzeltmişlerdir. İhtilaf ve ittîfak noktalarını kontrol altına aldılar. Birbirine benzeyen meseleleri bir araya getirmişlerdir. Meseleler arasında, düzeltme ve kısaltarak mukayese etmişlerdir. Bu merhaledeki gelişim, tam manasıyla şamil bir gelişimdir. Fûruu üretmede, tatbikte ve tercihte mümessildir.

İstikrar Merhalesi: Bu merhale, mezhebin yöntemleri ortaya koymak, fûru fikhâ tahrîc, tatbik, tenkih (tashih etme) ve tercih bakış ile başladı. Bu dönem hicri 7. yy. başından başlar ve yaklaşık olarak günümüze kadar devam eder. Bu merhalede mezhebin fukahâsı fikirselleşen bir kanaate ve geçmişteki fukahânın içtihatları kesin olarak zirveye ulaştı. Bunun üzerine yeni meseleler ve olağanüstü durumlar haricinde yeni bir içtihad ihtiyacı duyulmadı. Eskilerin içtihatlarını şerh etmekle, üzerlerine haşiye ile beraber ta’lik yazmak, etraflıca olanları ihtisar etmekle ve özlü, veciz ifadeler üzerinde uzun uzun konuşmakla yetinmişlerdir. Bu merhale, bütün Mâlikî medreselerin fikirlerinin karışması ve onları tek bir kalıba koymasıyla temayüz etmiştir. Bunun sonucunda medreseye

olan saldırılara aldırış etmeden, bazılarının ilmî görüşlerdeki ayrışmalarının tamamlanmasının aksine Mâlikî mezhebinde yardımcı fıkıh kitapları zuhur etmiştir. Ferdi içtihatlar haricinde radikal ihtilaflar yok oldu.¹⁸ Böylece müteahhirun (sonraki âlimler), mütekadimunun (eski âlimler) yörüngesinde dönmeye başladı. Eski fukahaya bağlı kalarak görüşleri, anlayışları ve ilerleyişleri sona ermiştir. Şerh ve ihtisar dairesinin dışına çıkmazlar.

Mâlikî Mezhebinde İstinbât Usulü

İmam Mâlik usulünü üzerinde bina ettiği içtihadında, ehl-i Medine fukahasının görüşlerine önem vermiştir. Kendisinden sonra mezhebi ve Medine âlimlerinin genelinin dayandığı deliller esas kabul edilmiş ve bu deliller Ehl-i sünnet ve'l-cemâatten başkalarının da dayandığı aynı delillerdir. Onlar kitap, sünnet, icmâ ve kıyastır. Hadise itimat etme, şartları, kabulü, onunla amel edilmesi, kıyasta kullanılması ve ne zaman hüccet olacağı konularında rey ehlinden başkalarıyla ihtilaf ettiler. Böylece Mâlikî mezhebi, ameli ehl-i Medine'ye itimadıyla diğerlerinden ayrıldı.

İmam Mâlik'in rivayetteki yönteminin bazılarının tedvin ettiği gibi fikhî hüküm istinbat etme yöntemi tedvin edilmedi. Fakat bununla beraber görüşlerinde detaylı bilgi verdiği için bazı yöntemlerinde istifade edilebilir. Buna *Muvatta* kitabında işaret etmiştir. "İçinde Rasûlullah'ın hadisi, sahâbe ve tâbiînin kavli ve görüşü yer alır. Kendi görüşüme, içtihad ve ülkemizde kendisine ulaştığım ilim ehlinin görüşüne yer verdim. Onların görüşlerden başka diğer görüşlere yer vermedim.

Bu ibare İmam Mâlik'in fikhî istinbatında ve içtihatlarında kendisine dayandığı bazı usul anlayışına işaret etmektedir. O da sünnet, sahâbe kavli, tâbiîn kavli, rey, içtihat ve sonra Medine ehlinin amelidir. Hanefî mezhebinin hukukçularının yaptıklarını, Mâlikî mezhebinin fukahası da Mâlikî fıkıhında yapmıştır. Furuu getirip ona tâbi oldular. Mâlikî mezhebinin istinbat etmede dayandığı usulü ortaya koydular. Ve Mâlikî usulü ortaya koymak için

¹⁸ Bkz: Muhammed İbrahim Ali, *Istîlâhu'-Mezhep 'inde'l-Mâlikiyye*, Dârul-Buhûsî'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye / İhyâu't-Turâs, el-İmârâtu'l-Arabîyyet'il-Muttehide / Dubai 1421/2000, s. 378-384.

kullandıkları istinbat usulü tedvin ettiler. İmam Mâlik'in işaret ettikleri ve açıklamaları üzerine bina ettiler. Mezhebin fukahası, İmam Mâlik'ten nakledilen furuu, *Muvatta'*da tedvin edilen tümevarım görüşlerini, fetvalarındaki dakik anlayışını ve tartıştığı meseleleri ele alıp incelemeye başladılar. Bu işlemlerden sonra, mezhepte kendisiyle istinbat edilecek usulün doğrunu ortaya çıkardılar. Mâlikî mezhebi geneli için istinbat ederek oluşturdukları usulü tedvin etmeye başladılar. Söz konusu bu usul mütekaddim ve müteahhirinden tahrîc edilmeye başlandı. Bu usulün geneli 11 asıldan oluşuyor. Bu da naklî ve nassî usul üzerine taksim edilmiştir. Akli usul içtihadı dayanır. Ayrıntıları şu şekildedir:

Naklî ve Nassî Usulü

Kur'ân-ı Kerîm: Mâlikî mezhebi diğer dört mezhep gibi Kur'ân-ı Kerîm'i bütün usullerin başı olarak kabul etmektedir. Delil getirmede ilk önce Kur'an'ın nassına sonra zahirine sonra da mefhuma müracaat ederler. Şer'î hüküm koymada Şaz kıraatten yararlanırlar.¹⁹

Nebevî Sünnet: İmam Mâlik' in sünnet anlayışı, selef ve selefin elinin altında yetişen muhaddislerin genelinin sünnet anlayışından ibaretti. Mezhebinin bu anlayış üzerine bina etmiş, mütevatir, meşhur ve ahad sünnet ile ihticac ediyordu. Hadis âlimlerinin atasözü diye kabul ettikleri hadisleri genelleştirdi. Bu sayede Medine ehlinin amelini, icmâını ve usul ilmindeki özel yerlerini görmektedir. Sahâbe fetvasını, Muhammed b. Şihâb ez-Zührî, Nafi' ve Saîd b. Müseyyeb gibi büyük tâbiîn âlimlerinden alınan fetvaları ve diğer yedi fukahanın derecelerini, ilmî mertebelerini sünnet kabilinden saymıştır. Mürsel hadisi kabul edip onunla, sika mursilin varlığı, mursiliyle arif olması ve sadece sika kişiler tarafından kesin olan bir şeyi irsal etmesi gibi belirli şartlarla ihticac etmiştir.²⁰

İcmâ: İmam Mâlik'in icmâ anlayışını şu sözünde biliriz: "Kendisi üzerine icmâ, edilen bir husus, ehli ilim ve fıkın üzerine icmâ

¹⁹ Bkz: Ebu'l-Fadl el-Kâdi İyâd b. Musâ, *Tertîbu'l-Medârik ve Tekerîbu'l-Mesâlik*, (b.y) (t.y), I/95.

²⁰ Bkz: el-Kadi Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer İbnu'l-Kassâr, *Mukaddimetu'l-Fıkh, Dâru'l-İlmiyye*, (b.y) 1420, s. 220.

ettiği, ihtilaf etmediği husustur.”²¹ Mezhepte icmâ kelimesinin anlamı, herhangi bir sırda şer‘î bir hüküm üzerine ehil müçtehitlerin icmâ edip onunla ihticac ettikleri delildir. Sahâbenin, tâbînin ve etbâu‘t-tâbînin... İcmâ, kendilerinden sonra gelenler için bir hüccet yani delildir. İmam Mâlik bu anlayışıyla dört imamın içlerinde icmâ en çok dile getirip kendisiyle ihticac edeni olması muhtemeldir. *Muvatta* eseri bunun en açık göstergesidir.²² Mezhepte kıyas, sünnet ve kitaba delil olarak kabul edildiği gibi icmâ bir delil olarak kabul edilmektedir.²³

Amel-i Ehl-i Medine: Bu yöntemi, “Çoğunluğu sahâbe ve tâbîn dönemindeki meselelerden bir mesele üzerine, Medine’deki ilim ehlinin ittifak etmesidir.”²⁴ İmam Mâlik bu usul ile diğerlerinden ayrılmıştır. İtimat edilen mezhep imamları dışında bu usulü kendine tahsis etti. Bu usul ile başarıya giden mezhepteki meşhur meseleleri, fetva ve hüküm koymada fıkıh kaynaklarından biri kabul etmektedir. Söz konusu usulün zahir ve muttasıl olması durumunda ahad haberden daha güçlü bir delil olarak kabul edilmektedir. Ahad haberle çelişmesi durumunda ise, takdim edilir. Çünkü bu usul, mütevatir haber gibi nakledilmiş gibidir.²⁵

Bunu açıklığa kavuşturmak için İmam Bâcî, Medine halkının asıl amellerini iki kısma ayırdı:²⁶ Birincisi: Nakil yoluyla tevatür anlamı taşıyan, ezan meselesi, ölçü meselesi ve sebzelerden zekât çıkarmayı bırakmak vb. nakli konular. Diğeri: Ahad yoluyla nakledilen veya istinbat ve içtihat yoluyla idrak ettikleri şeyler. Bu da Medine âlimleri ve diğerleri arasında herhangi bir fark oluşturmaz.

²¹ Ebu'l-Fadl el-Kâdi İyâd b. Musâ, *Tertîbu'l-Medârik ve Tektîbu'l-Mesâlik*, Mağrip 1965, II/74.

²² Bkz: Şihabuddin Ahmed b. İdris el-Karâfi, *Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl*, Şeriketu't-Tabâti'l-Fenniyyeti'l-Muttehide, (b.y)1393/1973, II/44.

²³ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah İbn Cizzî, *Takrîbu'l-Vusûl ila İlmi'l-Usul*, Beyrut 2003, s. 183.

²⁴ Muhammed Yahya b. Muhammed el-Muhtâr, *İsâlu'l-Mesâlik ila Usuli Mezhebi'l-İmâm Mâlik*, Daru İbn Hazm, (b.y), Beyrût, s. 162.

²⁵ Bkz: Muhammed b. Ahmed b. Rüşd (ö. 520), el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerhu ve't-Tevhîd ve't-Te'lîl li-Mesâli'l-Müstahrece, Dâru'l-Arabî'l-İslâmî, Beyrût 1408, XVIII/ s. 73.

²⁶ Bkz: Süleyman b. Halef el-Bacci, *İhkamu'l-Fusul fi Usuli'l-Ahkam*, Camiatu'l-Markab, Libya 2005, s. 701-710.

Bizden Öncekilerin Şeriatı: Rasûllerin birisinin şeriatında sabit olan hükümlerdir. Kur'an'ın nasları veya sahih nebevî sünnet ile. İslâm şeriatında bu hükümlerin nesh edilmesi veya kabullenmesiyle ilgili bir delil yoktur.²⁷ Mâlikî mezhebi ona bağlı kaldı ve prensiplerden bir prensip olarak sayarak ona dayandı ve birçok kişi bu konu hakkında onunla tartıştı.²⁸

Aklî ve İctihadî Usuller

İmam Mâlik apayrı ve benzersiz bir metoda sahiptir. Metodu diğer mezhep fakihlerinin metodlarından farklıdır. Hadis okulunu temsil etmesi ve bu akımın başında olsa da reyi alıp ona itimat ederdi. Reyı bazen Hanefî mezhebinin fakihlerinden daha geniş bir şekilde kullanıyordu. Tıpkı Hanefî âlimlerinin söylemediği net sınırlar ve kefaretlar gibi reyi ve kıyası kullanması gibi.

Mâlikî Mezhebinde İtimat Edilen Bazı Aklî Usuller

Kıyas: Mâlikî mezhebine göre Kur'an'da zikredilen hükümlere itibar edilir. Kullanılan sünnet ve hükümde fûru usullere tâbi tutulur. Tıpkı tâbiîn âlimlerinin ölçtüğü yöntemle göre, İmam Mâlik'in kendisi şöyle der: "Hüküm âlemin reyiyle çabaladığıdır."²⁹ Mâlikî mezhebi kıyas çalışmalarında genişlemiş ve bunu belirli hükümlerle sınırlamamış, daha ziyade fûru fûruyla kıyas eder ve keşfedilen meseleleri kıyasla kıyas eder.³⁰

İstihsan: Mâlikî mezhebinde belirtilen bir meselede kararsız olması ve bunlardan birinin daha güçlü ve daha benzer olması takdirinde en güçlü delillin alınır. Öteki uzaktır uzak kıyasla hariç, örf, maslahattan bir tür, bir fesattan korkma ya da bir zarar ve mazeret türü, yakın olan asla kıyas etmekten vazgeçip uzak olan asıla göre kıyas eder.³¹

²⁷ Bkz: Komisyon, *el-Mezhebu'l-Fıkhiyyei'l-Erbaa*, İdaretu'l-İfta, Kuveyt 2015, s. 78.

²⁸ Ebu'l-Huseyn Ali b. Ömer İbn Kassar, *Mukaddimetu fi Usuli'l-Fıkıh*, Daru'l-Muallimeyn, (b.y) 1999, s. 307.

²⁹ Yusuf b. Abdillahi b. Muhammed b. Abdilberr, *Camiu Beyani'l-İlm ve Fadlihi*, Daru İbn Cevzi, Suudi Arabistan 1994, I/757.

³⁰ Bkz: Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *el-Mukaddimetu'l-Mumehhidat*, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmi, Beyrut 1988, s. 22.

³¹ Bkz: Burhanuddin b. Ferhun, *Keşfu'n-Nikati'l-Hacib*, Daru'l-Arabî'l-İslâmi, (b.y) 1990, s. 125.

İmam Mâlik istihsana güvenerek birçok bölümü onun üzerine kurdu ve pek çok meselede ona dayandı. Ondan rivayet edildi. "İlmin dokuz onuncu istihsandır."³² Mezhebin fakihleri dillerinde şu söz şöhret bulmuştur, "Kıyası bırakıp insanlara en merhametli olanı almaktır."³³ İstihsanın aslına işaret eder, Mâlikî mezhebinde İstihsan, ortaya çıkan zor durumu çözmek içindir. Yani istihsanın anlamı en iyisini takip etmesini istemektir.

Mesalih-i Mürsele: Şâri'in sessiz kaldığı ne emr ettiği ne de yasakladığı maslahatlardır.³⁴ Kısacası, itibardan ve iptalden mutlak olan maslahatlardır. Mâlikî mezhebinin usullerinden mesalih-i mürsele, hakkında şer'î nas olmayan konularda en iyisiyle hükmederler. Maslahatla ihtiyaç ve ona ihtimam gösterme, ona eleştiri gerektiren mâni olmadığı müddetçe ve onların gönderilen maslahatlar dikkate alma konusunda şartları vardır:³⁵

➤ Maslahat, şeriatın maksadıyla uygun olması, maksatların usullerinden bir asılla ya da delillerinden bir delille çelişmemesi.

➤ Maslahat, zihinlere sunuluyorsa makul olmalıdır, ibadete ve şer'î işlere girmiyor.

➤ Zaruret gerektiren bir işi korumak için dönmek.

➤ Maslahatın genel ve bütün olup kısmi özel olmamasıdır.

➤ Maslahata bakan müçtehit olup şeriatın ahlâklarıyla uyum sağlayan olmasıdır. Böylece zihni ve doğası ihlalinden uzak olur.

Sedd-i Zerâi': Kötülüğün vasıtasını kapatarak onu itmektir.³⁶ İzin verilemez olanla radikalleşmemek için izin verilebilir olanı yasaklamak yani zahirî olan serbestlik meselelerde ama yasaklığa sevk ediyor. Sedd-i zerâi'n hakikati menfaatle fesatlığa tevessül etmektir. Çünkü vasıtalar ona yol açan hükmünü alır, vacibin vası-

³² İbrahim b. Musa b. Muhammed Şatibi, *el-Muvafakat*, Daru İbn Affan, (b.y) 1997, V/198.

³³ Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Şemsuleimme es-Serahsi, *el-Mebcut*, Daru'l-Marife, Beyrut 1993, X/145.

³⁴ Bkz: Abdullatif Ebu Abdullavi, *Fıkhu İbn Maceşun*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (b.y) 2013, s. 160

³⁵ Bkz: Şihabuddin Ahmed b. İdris el-Karafi, *Nefaisu'l-Usul fi Şerhi'l-Mahsul*, Mektebetu Nezar Mustafa el-Bazi, (b.y) 1995, IX/4092.

³⁶ Karafi, *ez-Zehira*, Daru'l-Ğarb, Beyrut 1994, I/152.

tası vacip olursa haramın vasıtası haram olur.

İstishab: İstisbab iki kısma ayrılır: (a) Gerçek masumiyettir. Bu, delil gösterilinceye kadar konuyla ilgili hüküm vermemek olarak tanımlanır. Çünkü eşyada aslolan beraat yani ibahadır. (b) Şer'î hükme eşlik etmek, şeriatın sabitliğini delalet ettiği eşlik etmek. Çünkü onun sebebi vardır. Fakihlerin dediği gibi "Aslolan olanın olduğu gibi kalmasıdır, delil aksine delalet edene kadar."³⁷ İmam Mâlik bu prensibi şart koşmadı ama fetvalarına bakıldığında bu prensibe dayanmıştır. Bu prensiple pek çok meselede tartıştığını görebiliriz. Bir yerde şöyle diyor: "Hz. Peygamber ve sahâbîler onu yapmadı."³⁸ Başka bir yerde şöyle diyor: "Onu yapan kimseyi görmedim."³⁹ Bu da şuna delalet eder, şeriatın vacip kılmadığı şey vacip olmaz ve olduğu gibi devam eder.

Sahâbenin Sözü: Sahâbenin bir meselede çabalayarak söylediği söze denir. Bu sözden farklı bir söz bilinmemesi ve şöhret bulmuş veya şöhret bulup bulmadığının bilinmemesi.

Şöhret bulmuş ve bu sözde muhalif bulunmadı, icmâ ve hüccet olur ya da hüccet olur icmâ olmaz. Sukûfî icmâ da ihtilaftan bilindiği gibi.⁴⁰ Mâlikî mezhebinde sahâbenin mutlak sözünün hücciyeti meşhurdur.⁴¹ Mezhepte metnin zahirini sahâbenin sözüyle ortaya çıkıp şöhret bulduğunda ve ona muhalif olunmadığında tahsis etmek caizdir.⁴²

Böylece, Mâlikî mezhebi kuruldu ve bugün bilinen bu son hâline ulaşmak için birçok farklı aşamalarda geçerek gelişti.

Bugün son zamanlarda, diğer fıkıh mezheplerin bazıları Fildişi Sahili'ne gelmeye başladı. Mâlikî mezhebiyle rekabet etmeye başladı. Özellikle Hanefî ve Şâfiî mezhepleri. Bu iki okulla ilişkili

³⁷ Bkz: Muhammed b. Ahmed el-Husna et-Tilimsani Ebu Abdillah, *Miftahu'l-Vusul ila Bina'i'l-Furu'*, el-Mektebetu'l-Mekkiyye, (b.y) 1998, s. 647.

³⁸ İbn Kassar, *Mukaddime fi Usuli'l-Fıkh*, (b.y) (t.y), s. 315.

³⁹ a.g.e, s. 315.

⁴⁰ Bkz: Muhammed b. Ebi Bekr İbni'l-Kayyim el-Cevziyye, *İlamUl-Muvakkiin An Rabbi'l-Alemin*, Mektebetu'l-Kulliyati'l-Ezhariyye, Kahire 1968, IV/119.

⁴¹ Bkz: Karafi, Şerhu Tenkihi'l-Fusul, *Şeriketu'l-Tabaati'l-Femmiyyeti'l-Muttehide*, (b.y) 1973, II/190.

⁴² Bkz: İbn Kassar, *Mukaddimetu fi Usuli'l-Fıkh*, (b.y) (t.y), s. 258.

kitapların çoğalması nedeniyle Arap ve İslâm üniversitelerinden mezun olan çok sayıda öğrenci dinî bilinci canlandırmada güçlü bir faktördür. Diğer fıkıh mezheplerine katılan ve bir grup eğitilmiş genç, Mâlikî mezhebini geleneksel bir mezhep olarak görüyordu. Babaların ve dedelerin zamanına uygundu. Çünkü onların amacı bölge halkı arasında dini yaymaktı. Bütün bunlara ek olarak bir İslâm kültürüyle entelektüel sınıfının doğuşunu hazırlamak istediler. Bunun yanı sıra, bir İslâm kültürüyle entelektüel sınıfının doğuşuyla, İslâm üniversitelerinin mezunları, belirli bir mezhebe bağlı kalmamak için davet ederlerdi. Aksine, takip edilecek doğru doktrin Kur'an ve Sünnet'te sabit olan sahih olan şeydir.

Sonuç

Fildişi Sahili'nde İslâm'ın yayılmasının başlangıcı, başta Fildişi Sahili olmak üzere Batı Afrika'ya tüccarların göçleri sayesinde olmuş, böylece ticaret Fildişi Sahili'nde İslâm'ın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Müslüman tüccarların ahlâkı, dürüstlüğü, sabrı, temizliği ve güzel ahlâkı birçok insanın İslâm'ı kabul etmesini sağlamıştır. Bazı tüccarlar, ticareti ve ilmi bir araya getirip Kur'an ve Sünnet'i öğrenme halkaları kurmuştur.

İslâm'ın özellikle Fildişi Sahili'nde yayılması başta Ticânî tarikatı olmak üzere, Sûfî tarikatların yayılmasıyla ve çeşitli Müslüman ülkelerden birçok bilim ve din adamlarının okullarda ve camilerde ders vermesi ile Fildişi Sahili'ne akın etmeleri sebebine ilişkilendirildiği gibi, aynı şekilde dini kusur ve hurafelerden arındırmak amacıyla gerçekleştirilen reform hareketleriyle de ilişkilendirilmiştir. İslâm'ın bu kıtaya fetih ile hatta fetihden çok barışçıl yollarla yayıldığı ve eski politeist krallıklardan çok hızlı yayıldığı söylenebilir.

Mâlikî mezhebi, Fas'ın fethinden sonra Fildişi Sahili'nde İslâm'ın yayılmasına etki eden İslâmî anlayışı olup ülkede bir hukuk ve eğitim kaynağı konumuna geçmiştir.

Kaynaklar

Arona, Konati, *et-Teâyişu'l-İslâm fi Afrikiyye*, by. ty.

Bacci, Süleyman b. Halef, *İhkamu'l-Fusul fi Usuli'l-Ahkam*, Camiatu'l-

- Markab, Libya 2005.
- Bamba, Abdulkerim, *Vaki' u'l-İslam İslâmi fi Kut Difvar*, Camiatu'l-Karuvın, Difvar, 2010.
- Ceydi, Ömer, *Mebâhis fi'l-Mezhebi'l-Mâlikî*, Mağrip 1993.
- Ebu Abdullavi, Abdullatif, *Fıkhü İbn Maceşun*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2013.
- Ebu'l-Fadl, el-Kâdi İyâd b. Musâ, *Tertîbu'l-Medârik ve Tekrîbu'l-Mesâlik*, ty.
- Ebu'l-Fadl, el-Kâdi İyâd b. Musâ, *Tertîbu'l-Medârik ve Tekrîbu'l-Mesâlik*, Mağrip 1965.
- İbn Abdilbirr, Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, *Camîu Beyani'l-İlm ve Fadlihi*, Daru İbn Cevzi, Riyad 1994.
- İbn Cizzî, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullâh, *Takrîbu'l-Vusûl ila İlmi'l-Usul*, Beyrut 2003.
- İbn Ferhun, Burhanuddin, *Keşfu'n-Nikati'l-Hacib*, Daru'l-Arabi'l-İslâmi, 1990.
- İbn Kassar, El-Kadi Ebu'l-Huseyn Ali b. Ömer, *Mukaddimetu fi Usuli'l-Fıkh*, Daru'l-Muallimeyn, 1999.
- İbni'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekr, *İlamu'l-Muwaakkiin An Rabbi'l-Alemin*, Mektebetu'l-Kulliyati'l-Ezhariyye, Kahire 1968.
- İbnu'l-Kassâr, El-Kadi Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer, *Mukaddimetu'l-Fıkh*, Dâru'l-İlmiyye, 1420.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *ez-Zehira*, Daru'l-Garb, Beyrut 1994.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *Şerhu Tenkihi'l-Fusul*, Şeriketu'l-Tabaati'l-Fenniyyeti'l-Muttehide, by., 1973.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *Nefaisu'l-Usul fi Şerhi'l-Mahsul*, Mektebetu Nezar Mustafa el-Bazi, 1995.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *Şerhu Tenkihi'l-Fusûl*, Şeriketu't-Tabâti'l-Fenniyyeti'l-Muttehide, 1973.
- Komisyon, *Mevsûatu'l-Arabiyyetu'l-İlmiyye*, Muessesetu Ameli'l-Mevsûa, ty.
- Komisyon, *Mevsûatu's-Siyâsiyye*, el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1983.

Kônî Abdîhamid, *el-Muessesetu'l-İslami İslâmiyye ve Devruhe*, el-Meclisu'l-Ale, ty.

Kônî Abdurrahman, *el-İslâm ve'l-Muslimun fi Sahili'l-Âç*, by., ty.

Muhammed b. Ahmed b. Rüşd (ö. 520), *el-Beyân ve't-Tahsil ve's-Şerhu ve't-Tevhîd ve't-Te'lîl li-Mesâli'l-Müstahrece*, Dâru'l-Arabi'l-İslâmî, Beyrût 1408.

Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *el-Mukaddimetu'l-Mumehhidat*, Daru'l-Ğarbi'l-İslam İslâmî, Beyrut 1988.

Muhammed İbrahim Ali, *Istîlâhu'-Mezhebinde'l-Mâlikiyye*, Dâru'l-Buhûsi'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Dubai 2000.

Muhtâr, Muhammed Yahya b. Muhammed, *Îsâlu'l-Mesâlik ila Usuli Mezhebi'l-İmâm Mâlik*, Daru İbn Hazm, Beyrût, ty.

Tilimsani, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Husna, *Miftahu'l-Vusul ila Binai'l-Furu'*, el-Mektebetu'l-Mekkiyye, 1998.

Turi Ali Musa, *Eseru'l-İsti'mari'l-Fransi*, by., ty.

